

Marek Sznajder
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Zielonogórski

Streszczenie pracy doktorskiej pt. „Między codziennością a metafizyką. Dokumentalne i literackie aspekty prozy Chaima Gradego”.

Praca dyplomowa poświęcona została analizie utworów prozatorskich Chaima Gradego, polsko-żydowskiego poety i pisarza tworzącego w języku jidysz. Sylwetka autora pozostaje praktycznie nieznaną rodzimemu odbiorcy, stąd konieczność wprowadzenia osobnego rozdziału dotyczącego biografii (r. „Biografia Chaima Gradego”). Jego twórczość nie była również obszernie analizowana przez polskich literaturoznawców. Problemy związane z pionierskim ujęciem korpusu prozatorskich tekstów znalazły swój wydzźwięk w rozdziałach „Stan badań” oraz „*Yiddishkeit*, czyli gramatyka języka żydowskiego (na przykładzie zbiorów opowiadań *Klojz i ulica* oraz *Niemy minian*).

W powojennej twórczości Chaim Grade nie zrezygnował całkowicie z poezji, lecz skupił się przede wszystkim na dłuższych formach literackich. Powieści i opowiadania stanowić miały w założeniu literacko-dokumentalny pomnik całego przedwojennego świata Żydów – ze szczególnym wskazaniem na ich codzienność i przekonania metafizyczne. Na swoje potrzeby Grade stworzył specjalną, trójwymiarową technikę literacką (stosowaną konsekwentnie w każdym z utworów). Szczegółowym jej wyjaśnieniem poświęcony został „Rozdział metodologiczny”.

Manifestem nowej sztuki była *Moja wojna z Hershem Rassejnerem*, udramatyzowany traktat filozoficzny (dramat idei), w którym autor jednocześnie kładł fundamenty pod możliwość literackiego namysłu nad „obecnością Boga na świecie” i sztuki po Holocauście. Analiza utworu dokonana została w rozdziale „Micwa wykupienia z (umysłowej) niewoli”.

W rozdziale pracy pt. „*Szabaty mojej matki*, czyli o zniszczonych miejscach pamięci”, przebadany został jeden z najbardziej autobiograficznych utworów prozatorskich pisarza. Tytułowe *Szabaty* zawierają m.in. wspomnienia o matce autora; scenę pożegnania przed ucieczką od inwazji niemieckiej (które okazało się ostatnim wspólnym widzeniem); opis tułaczki po Rosji i ocalenia przez lud rosyjski; wreszcie obrazy pustego wileńskiego getta w 1945 roku.

Kolejny rozdział rozprawy („Mende tańczący”) poświęcony został utworowi pt. *Studnia*. Perypetie związane z odbudową zniszczonej studni na dziedzińcu wileńskiej synagogi posłużyły dla pisarza za okazję do ukazania galerii charakterów i codziennych zmagania ludzi pochodzących z wyższych warstw społecznych, klasy średniej i biedoty.

Przyczynkiem do powstania *Aguny*, kolejnej powieści w dorobku autora, były refleksje nad prawem do powtórnego zamążpójścia kobiet w ortodoksyjnej żydowskiej tradycji jurystycznej – *halasze*. Grade szuka społecznego uzasadnienia dla kodeksów prawnych, wskazuje na rolę bezdusznych interpretatorów prawa trzymających się tylko surowych wykładni, chcących strachem utrzymać kontrolę nad prostymi ludźmi. Czytelnik poznaje historię kobiety, której odmówiono prawa do miłości i samostanowienia się. Utwór został przeanalizowany w rozdziale „Spór o oryginalizm w cieniu przykutej łańcuchem”.

Ostatni rozdział pracy doktorskiej (r. „*Was is aufklärung?* Dokument osobisty publicznego ja”), poświęcony jest dziełu, w które Grade włożył najwięcej wysiłku, czyli niemal tysiącstronicowej *Jesziwie* (*opus magnum*). Odtwarza ona życie społeczności szkolnej we wszystkich jej aspektach – dobrych i złych, nie szczędzi surowej krytyki jej liderom, ponadto stanowi panoramę życia społecznego Żydów wileńskiej prowincji. Na przykładzie losów adeptów ruchu Musara Grade rozważa, czy człowiek rzeczywiście może zrealizować w życiu wyznaczone sobie ideały (świeckie i religijne).